

Yapay Zekânın Sanat Pratiklerini Yeniden Şekillendirmesi: The Lumen Prize 2025 Yapay Zekâ Örnekleri

Reshaping Artistic Practices through Artificial Intelligence: AI Examples from The Lumen Prize 2025

Arş. Gör. Ramazan İNAL

0000-0003-3094-7847 ♦ Kastamonu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Lisansüstü Öğrencisi ♦
inal12rmzn@gmail.com

Doç. Dr. Burak Erhan TARLAKAZAN

0000-0002-5826-2148 ♦ Kastamonu Üniversitesi, Grafik Tasarımı Bölümü, Öğretim Üyesi ♦
tarlakazan@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada, uluslararası dijital sanat ekosisteminin en prestijli platformlarından biri olan “The Lumen Prize” kapsamında 2025 yılı seçkinde yer alan yapay zekâ (YZ) destekli sanatsal üretimler kapsamlı bir biçimde incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı; yapay zekânın güncel sanat pratiklerindeki teknik, estetik ve tematik işlevlerini değerlendirmek, bu teknolojinin sanatsal öznellik üzerindeki dönüştürücü etkisini saptamak ve uluslararası ödül mekanizmalarındaki temsil biçimlerini kuramsal bir düzlemde ortaya koymaktır. Araştırma, nitel araştırma deseni çerçevesinde doküman analizi ve görsel çözümleme teknikleri kullanılarak yürütülmüştür. Metodolojik olarak, sanat tarihçi Erwin Panofsky’nin üç aşamalı (ön-ikonografik, ikonografik ve ikonolojik) analiz yöntemi benimsenmiştir. Bu doğrultuda; resmî ödül materyalleri, sanatçı beyanları ve katalog metinleri üzerinden amaçlı örnekleme yoluyla seçilen beş temel eser (Cumulus, The Sylphs, Words Beyond Words, Deutsch / Nicht Deutsch ve Self-contained); teknik altyapı (algoritma ve veri seti kullanımı), tematik odak ve yapay zekânın üstlendiği düşünsel rol bağlamında ayrıntılı olarak çözümlenmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, 2025 seçkindeki yapay zekâ destekli projelerin, teknolojiyi salt bir üretim aracı olmaktan çıkarak; veriyi kültürel bir forma dönüştüren bir “karar mekanizması”, toplumsal ve politik süreçleri denetleyen bir “eleştirel büyüteç” veya otonom üretim yapabilen bir “ortak-yaratıcı” olarak konumlandığını göstermektedir. İnceleme sonucunda; sınır politikalarından algoritmik önyargılara, dilsel asimetrilere kadar uzanan geniş bir tematik yelpazede yapay zekânın, sanatsal yaratıcılığı genişleten epistemolojik bir aktör işlevi gördüğü saptanmıştır. Özellikle teknik altyapıda kullanılan Büyük Dil Modelleri (LLM), Difüzyon Modelleri ve gerçek zamanlı veri işleme algoritmalarının, sanatçının rolünü geleneksel “biçim üreticisi” konumundan “sistem tasarımcısı” ve “etik eleştirmen” konumuna taşıdığı gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, Lumen Prize 2025 seçkisi, yapay zekâ destekli sanatsal üretimlerin uluslararası sanat ortamında hem estetik hem de ontolojik açıdan köklü bir dönüşüme işaret ettiğini kanıtlamaktadır. Bu eserler, insan-makine hiyerarşisinin çözüldüğü ve “post-hümanist poetika” olarak tanımlanabilecek yeni bir kültürel ifade biçiminin doğuşunu simgelemektedir. Çalışma, yapay zekânın günümüz sanatında teknik bir yenilikten ziyade,

çağın politik, kültürel ve etik gerilimlerini görünür kılan felsefi bir paydaş olarak ele alınması gerektiğini ortaya koyarak literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ, grafik tasarım, The Lumen Prize, sanat.

Extended Abstract

Artificial intelligence has emerged as a profoundly transformative force within contemporary creative industries, fundamentally altering the ontological status of the artwork and the traditional role of the artist. Over the last decade, AI-assisted modes of creation have transitioned from niche technical experiments into a central pillar of global art discourse, redefining the relationship between human agency and computational systems. Within this paradigm shift, international award platforms such as The Lumen Prize serve as vital barometers for recognizing and legitimizing these technology-driven practices. Established in 2012, The Lumen Prize has become a global benchmark for digital excellence, and its 2025 edition highlights a significant surge in AI-driven projects, signaling that algorithmic creativity is no longer a futuristic curiosity but a matured medium. This research investigates the AI-supported works featured in the 2025 selection, seeking to understand how they navigate the complex intersections of data politics, identity, and ecological narratives. The central problem addressed is how artificial intelligence functions not merely as a generative tool but as an active epistemological agent that reshapes the conceptual boundaries of art. The research seeks to decode these works through a rigorous analytical framework, discussing how they challenge traditional notions of authorship, identity, and data politics.

The theoretical background of the study contextualizes the 2025 selection within a historical trajectory, noting that early experiments in algorithmic art introduced computational logic to visual composition. This trajectory gained momentum with autonomous art systems like Harold Cohen's AARON, which exemplified rule-based creation from the 1970s through the 2010s. However, a significant rupture occurred in 2014 with the introduction of Generative Adversarial Networks, shifting the focus from programmed rules to data-driven learning. The current research updates this literature by focusing on the 2021–2026 era, dominated by Latent Diffusion Models and Large Language Models. Theoretically, the study synthesizes three critical perspectives: Lev Manovich's concept of AI Aesthetics and the database as a cultural form; Kate Crawford's critique of AI as a registry of power and a carrier of systemic bias; and Arthur I. Miller's vision of augmented creativity, where the machine acts as a symbiotic co-author rather than a passive instrument.

Methodologically, the study employs a qualitative approach centered on Erwin Panofsky's Three-Stage Iconological Method. This framework allows for a multi-layered deconstruction of the works, beginning with pre-iconographical description, which analyzes the primary technical level—including generative models and datasets. This is followed by iconographical analysis, which identifies the secondary level of conventional themes such as borders, citizenship, and biological mutation. Finally, iconological interpretation uncovers the deep intrinsic meaning, exploring how the work functions as a cultural symptom that critiques technological authority or proposes post-humanist modes of existence. Primary materials for this analysis include official Lumen Prize documentation, artist interviews, and award catalogs.

In the analysis of specific awarded works, Cumulus represents a significant technical integration utilizing a custom computer vision program and NOAA satellite data. In the pre-iconographical stage, the work relies on high-altitude atmospheric data, while iconographically, it monitors the Mexico–US border for clouds rather than human movement. Iconologically, it invokes the Overview Effect, using AI to expose the invisibility of human-made borders from a planetary perspective, suggesting that national boundaries are ultimately irrelevant to ecological realities. Turning to The Sylphs, the work technically feeds Spanish texts and their English translations into an AI to visualize linguistic gaps. It identifies how large datasets are inherently biased toward dominant languages and, at an iconological level, treats AI as a lens to expose cultural asymmetry, proving that translation is an impossible, non-neutral act.

Furthermore, the experiential work Deutsch / Nicht Deutsch employs biased face-recognition models in interactive stations to simulate a citizenship evaluation process. By forcing viewers to undergo an automated naturalization test, it moves into the iconological realm by critiquing AI as a flawed judge and a tool for algorithmic exclusion. This work serves as a practical manifestation of the dangers of using technology to classify human identity based on arbitrary datasets. In a similar vein of autonomous production, Words Beyond Words utilizes a fine-tuned Large Language Model and meta-poetic code to create an infinitely

regenerative poem. This represents a shift in creative subjectivity where the AI acts as an autonomous poet consulting its own machinic muse, deconstructing the myth of the solitary human genius and proposing a post-human poetics. Finally, the Self-contained series uses iterative crossbreeding algorithms to simulate biological mutation within digital images. Its iconological climax occurs when digital data is encoded into actual synthetic DNA, merging biological and digital evolutionary timelines into a singular hybrid artifact that challenges the distinction between the organic and the artificial.

A cross-analysis demonstrates three transformative shifts. First, an aesthetic transformation occurs as AI introduces new visual paradigms where images are dynamic outputs of probability. Second, a thematic transformation is evident, wherein AI becomes a critical lens for investigating climate change and linguistic justice. Third, a subjectivity transformation shows the artist's role evolving from a form-maker to a system-designer who collaborates with an algorithmic partner. Connecting these findings to literature, the analyzed works serve as practical validations of Crawford's theories on algorithmic bias and Miller's vision of co-creativity. Furthermore, the reliance on complex datasets reaffirms Manovich's claim that contemporary art is defined by the transformation of the database into a distinct cultural form.

In conclusion, The Lumen Prize 2025 selection confirms that AI-assisted art has reached a state of conceptual and ethical maturity. Artificial intelligence is an active conceptual partner facilitating a post-humanist poetika where intuition and logic intertwine. Based on these findings, the study offers critical recommendations. At an international level, art institutions should prioritize algorithmic transparency and ethical conceptualization over technical spectacle. At a national level, particularly for Turkey, Fine Arts curricula should integrate theoretical courses on Data Ethics and Algorithmic Aesthetics alongside technical training. Finally, future research should investigate the legal implications of autonomous authorship as seen in regenerative works, identifying emerging global standards for AI-driven creativity in the digital age.

Keywords: Artificial intelligence, graphic design, The Lumen Prize, art.

Giriş

Yapay zekâ (YZ) teknolojileri, başlangıçta mühendislik ve veri bilimi gibi teknik disiplinlerle sınırlı bir gelişim alanı olarak görülürken, günümüzde sanatın üretim, sunum ve alımlama biçimlerini dönüştüren çok katmanlı bir aktör haline gelmiştir. İnsan yaratıcılığına özgü olduğu varsayılan estetik ifade, artık insanın sezgisel yönlendirmesi ile algoritmik hesaplama gücünün kesiştiği hibrit bir üretim alanında yeniden tanımlanmaktadır. Bu bağlamda YZ, sanatsal üretimde bir araç olmanın ötesinde, yaratıcı süreci çoğaltan, alternatif görsel olasılıkları görünür kılan ve sanatçının karar verme süreçlerini yeniden yapılandıran bir ortak olarak konumlanmaktadır. Ortaya çıkan bu yeni üretim modeli, sanatçının doğrudan üretici rolünden ziyade, veriyi seçen, çıktıyı yöneten ve anlamı bağlam içinde kurgulayan bir pozisyona evrilmesini beraberinde getirmektedir.

Bu dönüşüm, literatürde insan-makine iş birliği çerçevesinde tanımlanan üretim modelleriyle de örtüşmektedir (Zhou ve Lee, 2024, s. 8). Sanatçının rolündeki bu değişim, onu geleneksel anlamda zanaatkâr veya tekil yaratıcı olmaktan çıkarak, algoritmik süreçleri yönlendiren bir küratör ya da yaratıcı yönetmen konumuna taşımaktadır (Demirel İnal ve Tarlakazan, 2024, s. 374). Dolayısıyla dijitalleşmenin hız kazandığı çağdaş sanat ortamında, YZ ile üretilen eserlerin sergilenmesi ve izleyiciyle buluşturulması da klasik sunum modellerinin ötesine geçmektedir. Bu gereksinim, etkileşim temelli ve dijital altyapıya dayalı yeni küratöryel pratiklerin ortaya çıkmasını kaçınılmaz kılmaktadır (Kalyoncu Fırat, 2024, s. 191). Bu durum, sergileme pratiğinin mekânsal bir düzenleme olmanın ötesinde, izleyici deneyimini tasarlayan dinamik bir süreç olarak yeniden ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

YZ'nin sanat alanındaki bu görünürlüğü, yaratıcılığın doğası ve sanat eserinin ontolojik statüsü üzerine yürütülen kuramsal tartışmaları yeniden gündeme taşımıştır. Özellikle Walter Benjamin'in "aura" kavramı etrafında şekillenen eleştiriler, mekanik yeniden üretimin eserin biricikliğini ve tarihsel bağlamını aşındırdığı yönünde güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır (Salman, 2025, s. 95). Ancak bu

yaklaşımın karşısında yer alan estetik okumalar, eserin kökeninden çok algısal ve biçimsel etkilerine odaklanmaktadır. Kantçı estetik perspektifte öne çıkan “çıkart gözetmeyen yargı” ilkesi, sanat eserinin insan ya da makine tarafından üretilmiş olmasından ziyade, izleyicide tetiklediği bilişsel deneyimi merkeze alarak YZ üretimlerine sanatsal bir meşruiyet alanı açmaktadır (Mengi, 2025, s. 167). Böylece estetik değerlendirme, üretici öznenin kimliğinden bağımsızlaşarak algısal deneyimin niteliği üzerinden yeniden temellendirilmektedir.

Kuramsal tartışmaların yanı sıra ampirik bulgular da YZ sanatının algısal boyutuna dair önemli veriler sunmaktadır. Yapılan çalışmalar, izleyicilerin YZ tarafından üretilen eserleri, görsel karmaşıklık ve estetik haz açısından çoğu zaman insan üretimi eserlerden daha çekici bulduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, eserin bir algoritma tarafından üretildiğine dair bilginin izleyiciye sunulması, algısal değerlendirmelerde belirgin bir önyargıyı tetiklemektedir (Van Hees vd., 2025, s. 1). Öte yandan YZ araçları, teknik eşikleri düşürerek sanat üretimini daha erişilebilir kılma ve üretkenliği artırma potansiyeline sahip olsa da (Marella vd., 2025, s. 3), özgünlük düzeyinin ortalamada azalması ve görsel dilin homojenleşmesi gibi yapısal riskleri de beraberinde getirmektedir (Zhou ve Lee, 2024, s. 1). Bu çerçevede YZ, bir taklit mekanizması olmanın ötesinde, mevcut estetik verileri yeniden düzenleyerek olasılıklar estetiği üreten dönüştürücü bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, yapay zekânın çağdaş sanat pratiklerini nasıl yeniden şekillendirdiğini ve insan–makine iş birliğinin estetik sınırlarını, The Lumen Prize 2025 kapsamında sergilenen YZ sanatı örnekleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, The Lumen Prize 2025 kapsamında çeşitli kategorilerde ödül almış yapay zekâ temelli sanatsal üretimleri derinlemesine inceleyerek, yapay zekânın güncel sanat pratiklerindeki rolünü çok boyutlu bir çerçevede ortaya koymaktır. Çalışma, yapay zekânın sanatsal üretim süreçlerinde hangi teknik altyapılarla kullanıldığını, bu teknolojilerin estetik biçimlenişe nasıl yön verdiğini ve eserlerin tematik odaklarını nasıl dönüştürdüğünü analiz etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca ödül alan projelerin uluslararası bir sanat platformu olan The Lumen Prize tarafından nasıl değerlendirildiğini inceleyerek, yapay zekâ destekli yaratıcı üretimlerin küresel sanat ekosistemindeki konumunu tartışmaya açmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırma, yapay zekânın bir üretim aracı olmanın ötesinde, kavramsal düşüncüyü şekillendiren, temsil biçimlerini yeniden kuran ve yeni bir yaratıcı öznellik anlayışı ortaya çıkaran bir aktör olarak sanat alanındaki etkilerini görünür kılmayı hedeflemektedir.

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde çoklu durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. Çoklu durum çalışması, incelenen olgunun farklı örnekler üzerinden karşılaştırmalı olarak ele alınmasına ve her bir eserin kendi bağlamı içinde derinlemesine irdelenmesine olanak tanınması olarak yorumlanmaktadır (Yin, 2014, s. 16). Araştırmanın çalışma grubunu belirlemek amacıyla ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. The Lumen Prize 2025 ödül programı çok sayıda dijital sanat eserini kapsamasına rağmen; üretim sürecinin merkezinde YZ algoritmalarını barındıran, teknik veya kavramsal olarak yapay zekâyı birincil medyum olarak kullanan ve farklı disiplinleri temsil eden beş temel eser araştırma kapsamına alınmıştır.

Veri Toplama ve Analiz Süreci

Verilerin toplanmasında doküman incelemesi ve görsel kayıtlar esas alınmıştır. Analiz sürecinde ise, görsel verilerin anlam katmanlarını sistematik bir şekilde çözümlemek amacıyla Erwin Panofsky'nin İkonolojik Analiz Yöntemi, dijital sanatın dinamiklerine uyarlanarak kullanılmıştır. Bu kapsamda eserler üç aşamalı bir analiz süzgecinden geçirilmiştir (Panofsky, 2012, s. 57).

Ön-ikonografik İnceleme (Teknik ve Biçimsel Analiz)

Panofsky'nin "doğal anlam" olarak tanımladığı bu ilk aşamada; eserlerin görünen yüzeyi, yani teknik altyapıları (veri setleri, algoritmalar) ve görsel biçimleri (kompozisyon, renk, dijital doku) betimsel analiz yoluyla incelenmiştir (Panofsky, 2012, s. 53).

İkonografik Analiz (Tematik Çözümleme).

İkinci aşamada, görsel biçimlerin ardındaki hikâye ve kavramlar irdelenmiştir. Sanatçı beyanları ve küratoryal metinlerle desteklenen bu aşamada; eserlerin ele aldığı "sınır politikaları", "ulusal kimlik", "dilsel önyargı" ve "dijital ekoloji" gibi konular tematik analiz yoluyla kategorize edilmiştir (Braun ve Clarke, 2006, s. 79).

İkonolojik Analiz (Yorumlayıcı Sentez).

Analizin en derin katmanı olan bu aşamada, eserin "içsel anlamı" aranmıştır (Panofsky, 2012, s. 64). Yapay zekânın eserdeki rolünün ontolojik ve epistemolojik boyutu bu aşamada tartışılmıştır. Sonuç bölümünde sunulan "Yaratıcı Öznellik Dönüşümü" ve "Epistemolojik Dönüşüm" bulguları, bu yorumlayıcı sentez sürecinin bir çıktısıdır.

Elde edilen veriler, sanatçıların yapay zekâyı konumlandırma biçimlerine göre karşılaştırmalı olarak değerlendirilerek raporlanmıştır.

Sanatta Yapay Zekâ: Tarihsel Arka Plan ve Güncel Yaklaşımlar

Sanat ve teknolojinin birbirini besleyen ilişkisi, insanlık tarihi boyunca yaratıcı ifade biçimlerini dönüştürmüştür. Ancak, YZ kavramının sanat pratiklerine entegrasyonu, yeni bir aracın benimsenmesinin ötesinde, yaratıcılığın temel doğasının sorgulanmasına işaret eden bir paradigma değişimini temsil etmektedir. John McCarthy'nin 1956 yılında Dartmouth Konferansı'nda "yapay zekâ" terimini ilk kez kullanmasıyla başlayan süreç (Ran, 2023, s. 186), makinelerin insan düşüncesini taklit etme kapasitesinden, özgün estetik çıktılar üretebilen otonom sistemlere evrilmiştir. Bu bölüm, algoritmik sanatın köklerinden günümüzün karmaşık sinir ağlarına uzanan tarihsel süreci ve bu teknolojilerin sanatın üretimi, analizi ve korunmasındaki çok boyutlu rollerini literatür ışığında incelemektedir.

Bilgisayar destekli sanatın erken dönem örnekleri, sanatçının bir sistemi belirli bir özerklik derecesiyle kurguladığı kural tabanlı yaklaşımlara dayanmaktadır. 1960'larda Roman Verostko ve "Algoristler" grubu ile başlayan bu süreçte, en belirleyici figürlerden biri Harold Cohen olmuştur. Cohen, kırk yılı aşkın bir süre boyunca geliştirdiği "AARON" adlı programı, bir araç olmanın ötesinde, yaratıcı bir iş birlikçi olarak konumlandırmıştır (Notaro, 2020, s. 322-326). Bu dönemde bilgisayar, sanatçının önceden belirlediği kuralları uygulayan bir asistan rolündeyken, makine öğreniminin yükselişiyle birlikte bu rol "öğrenen ve yorumlayan" bir yapıya bürünmüştür.

Resim 1. Cohen, H. (1994) *The Further Exploits of AARON, Painter*. *Stanford Humanities Review*. 4/2.

Alanın günümüzdeki biçimini almasındaki en büyük kırılma noktası, 2014 yılında Ian Goodfellow ve ekibi tarafından geliştirilen Çekişmeli Üretici Ağlar (Generative Adversarial Networks - GAN) olmuştur. İki sinir ağının (üretici ve ayırt edici) rekabetine dayalı bu yapı, makinelerin eğitim verisinden öğrendiği dağılımı taklit ederek gerçeğe son derece yakın veriler üretmesini sağlamıştır (Ran, 2023, s. 186). Bu teknoloji, sanat piyasasında Edmond de Belamy gibi yüksek bedelle satılan eserlerin üretilmesine yol açarak, yapay zekânın sanatçı kimliğini ve yaratıcılık potansiyelini tartışmaya açmıştır (Notaro, 2020, s. 324).

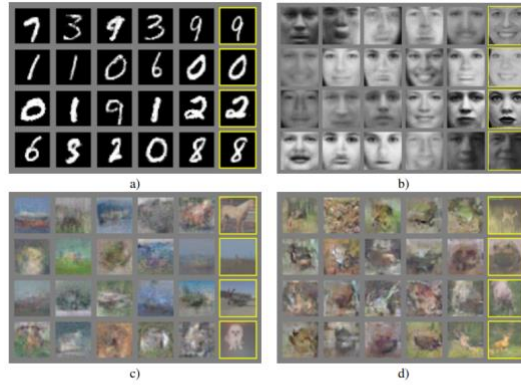

Figure 2: Visualization of samples from the model. Rightmost column shows the nearest training example of the neighboring sample, in order to demonstrate that the model has not memorized the training set. Samples are fair random draws, not cherry-picked. Unlike most other visualizations of deep generative models, these images show actual samples from the model distributions, not conditional means given samples of hidden units. Moreover, these samples are uncorrelated because the sampling process does not depend on Markov chain mixing. a) MNIST b) TFD c) CIFAR-10 (fully connected model) d) CIFAR-10 (convolutional discriminator and "deconvolutional" generator)

Resim 2. Goodfellow *Generative Adversarial Nets*. *Advances in Neural Information Processing Systems*

Güncel sanat pratiklerinde GAN modelleri, stil transferi, görüntü sentezi ve veri artırma gibi görevlerde yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin, Cycle-GAN mimarisi, eşleşmemiş veri kümelerini kullanarak fotoğrafları Claude Monet gibi ünlü ressamın tarzına dönüştürmekte başarılı sonuçlar vermektedir. Bu süreçte, stokastik gradyan inişi gibi optimize edicilerin kullanımı, üretici ve ayırt edici ağlar arasındaki kayıp fonksiyonlarını dengeleyerek görsel netliği artırmaktadır (Lakshmi vd., 2023, s. 136550). Ancak, GAN'ların temel çalışma prensibi olan "veri dağılımını taklit etme" eğilimi, sanatsal yaratıcılığın özü olan "yenilik" kavramı ile çelişebilmektedir. Bu sınırlamayı aşmak için Ahmed Elgammal ve ekibi, "Yaratıcı Çekişmeli Ağlar" (Creative Adversarial Networks-CAN) mimarisini önermiştir. Bu sistem, yerleşik stillerden saparak (active divergence) ve sanat tarihi normlarının dışına çıkarak, eserin hâlâ "sanat" olarak algılanmasını sağlarken stilistik belirsizliği maksimize etmeyi hedeflemektedir

(Notaro, 2020, s. 323; Broad vd., 2021, s. 2). Ayrıca, “ağ bükme” gibi yöntemler, önceden eğitilmiş modellerin iç katmanlarına müdahale ederek eğitim verisinin sınırlarını zorlayan ve tamamen yeni estetik formlar üreten deneysel yaklaşımlar sunmaktadır (Broad vd., 2021, s. 5).

YZ, sanat eserlerinin içerik analizi, sınıflandırılması ve tarihsel bağlamının çözümlenmesinde de güçlü araçlar sunmaktadır. Büyük ölçekli sanat koleksiyonlarında nesne tespiti için geliştirilen “çoklu stil özellik füzyonu” (multi-style feature fusion) yöntemleri, sanat eserleri arasındaki stil farklarından kaynaklanan alan boşluğunu (domain gap) azaltarak Brueghel veri setinde %88,1'e varan erişim doğruluğu sağlamaktadır (Ufer vd., 2021, s. 12).

Sanat eserlerinin metinsel olarak tanımlanması alanında ise Erwin Panofsky'nin ikonografik analiz düzeylerini temel alan yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Iconclass sınıflandırma sistemini kullanan ve dönüştürücü tabanlı vizyon-dil modelleriyle eğitilen sistemler, eserlerin görsel içeriğinin ötesine geçerek, tarihsel ve sembolik bağlamını da açıklayabilmektedir (Cetinic, 2021a, s. 6). Ayrıca CLIP gibi modeller, görsel ve metinsel verileri ortak bir uzayda birleştirerek, sanat eserlerinin anlamsal içeriğini “referanssız” metriklerle değerlendirme imkânı sunmaktadır (Cetinic, 2021b, s. 7).

Daha geniş bir perspektifte, YZ sanatçıların kariyer dinamiklerini anlamak için de kullanılmaktadır. Sanatçıların, yönetmenlerin ve bilim insanlarının kariyerlerindeki “sıcak seriler” (hot streaks) olarak adlandırılan yüksek etkili üretim dönemleri, eserlerin yüksek boyutlu temsillerinin analiziyle incelenmiştir. Araştırmalar, bu üretken dönemlerin, sanatçının çeşitli stilleri denediği bir “keşif” sürecinin ardından, belirli bir stile odaklandığı “sömürü” sürecine geçişiyle tetiklendiğini ortaya koymuştur (Liu vd., 2021, s. 2).

YZ teknolojileri, sanatın üretiminden analizine, korunmasından sergilenmesine kadar geniş bir yelpazede dönüştürücü bir etkiye sahiptir. Nesnelerin İnterneti (IoT) ile entegre edilen akıllı sergiler, izleyici ile eser arasındaki etkileşimi fiziksel sınırların ötesine taşıırken (Peng ve Chen, 2024, s. 5), gelişmiş analiz algoritmaları sanat tarihçilerine yeni metodolojik pencereler açmaktadır. Stilistik yeniliklerin ve tarihsel verilerin derinlemesine analizinin bir araya gelmesiyle YZ, bir araç olmanın ötesine geçerek, sanat dünyasında vazgeçilmez bir paydaş haline gelmiştir.

The Lumen Prize

2012 yılında Birleşik Krallık merkezli olarak kurulan The Lumen Prize, dijital ve teknoloji temelli sanat pratiklerine odaklanan uluslararası bir ödül ve sergileme platformu olarak faaliyet göstermektedir. Platform, teknolojinin yaratıcı üretim süreçlerine dâhil edilmesiyle ortaya çıkan yenilikçi sanatsal yaklaşımları görünür kılmayı ve bu alanda çalışan sanatçıları desteklemeyi amaçlamaktadır. Sanat ve teknoloji arasındaki etkileşim alanında konumlanan The Lumen Prize, deneysel ve öncü görsel dil arayışlarını teşvik eden küresel bir ağ yapısı sunmaktadır. Uluslararası sanat kurumları, kültürel merkezler ve kamusal mekânlarla kurulan iş birlikleri aracılığıyla sanatçılara sergi, üretim ve kamusal etkinlik olanakları sağlanmakta; bu sayede teknoloji tabanlı sanat pratiklerinin dolaşıma girmesi ve geniş kitlelerle buluşması desteklenmektedir. Platform, dijital sanat alanında üretim yapan sanatçılar için bir ödül mekanizması olmanın ötesinde, sanat ve teknolojinin kesişiminde ortaya çıkan yeni ifade biçimlerinin gelişimine katkı sunan bir ekosistem işlevi görmektedir.

The Lumen Prize kuruluşunda ilk ödülünü (Resim 3) 2012 yılında 3 sanatçıya vermiştir. 2012 yılında ilk kez ödül veren kuruluş 3 eseri ödülle layık görmüştür. 2012 yılında yarışmaya 30'dan fazla ülkeden gönderilen 500 eser arasından seçilmiştir (Chamberlain, BBC 2012).

Resim 3. The Lumen Prize 2012 Ödül Alan Eserler

The Lumen Prize 2012 yılında vermiş olduğu üç ödülde, ilk iki dereceye sahip ödülü fotomanipülasyon tekniğiyle oluşturulmuş eserlere, üçüncülüğü ise bir fotoğraf esere layık görmüştür. Yarışmanın katılımcıları 2012 yılında dönemin teknolojik gelişmeleri göz önüne alındığında, son teknoloji araçlarının kullanılarak üretilen eserleri layık görüldüğü anlaşılabılır.

The Lumen Prize’da değerlendirme süreci, alanında uzman sanatçı, akademisyen, küratör ve teknoloji uzmanlarından oluşan uluslararası bir jüri tarafından yürütülmektedir. Projeler teknik başarılarla birlikte estetik değer, kavramsal derinlik, izleyiciyle etkileşim biçimi, etik ve toplumsal bağlam, yenilikçi teknoloji kullanımı gibi çok boyutlu kriterler üzerinden değerlendirildiği gözlemlenmiştir. Bu yaklaşım, The Lumen Prize’in teknolojik inovasyonun dışında toplumsal ve sanatsal etkiye de aynı oranda odaklandığının göstergesidir.

Bulgular

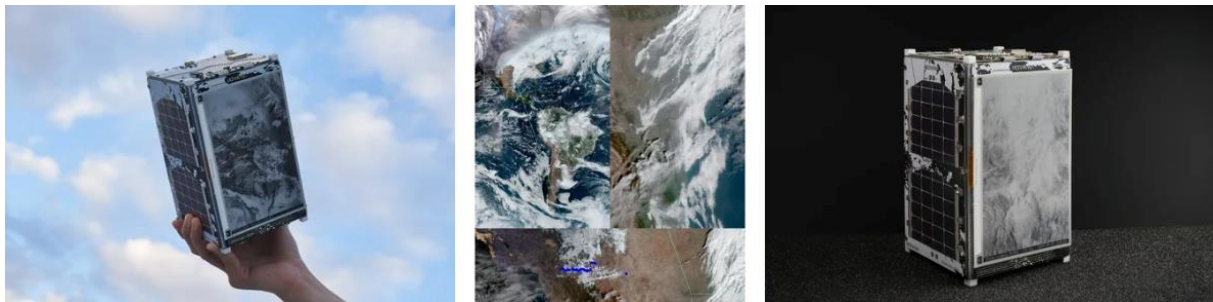
2025 yılında The Lumen Prize ödül programına 71 ülkeden yaklaşık 2.200 eser başvurusu gerçekleştirilmiştir. Uluslararası jürinin değerlendirmesi neticesinde bu başvurular arasından 99 finalist belirlenmiş ve toplam 13 çalışma ödüle layık görülmüştür. Araştırmanın yönetsel çerçevesi gereği, ödüle değer görülen eserler arasından “YZ teknolojisini üretim sürecinin merkezine alan” 5 temel eser, ölçüt örnekleme yöntemiyle çalışma grubuna dâhil edilmiştir (The Lumen Prize, 2025). Bu bölümde söz konusu eserler; teknik altyapı, tematik odak ve sanatsal derinlik bağlamında Panofsky’nin üç aşamalı analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Analiz sürecinin genel çerçevesi ve eserlerin karşılaştırmalı özellikleri Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Lumen Prize 2025 Seçisindeki Yapay Zekâ Destekli Eserlerin Panofsky Yöntemine Göre Analitik Özeti

Eser Adı	Ön-ikonografik İnceleme (Teknik Altyapı)	İkonografik Analiz (Tematik Odak)	İkonolojik Analiz (YZ'nin Rolü ve Derin Anlam)
Cumulus	NOAA uydu verileri, özel bilgisayar görü (computer vision) yazılımı ve CubeSat donanımı.	Atmosferik hareketler üzerinden jeopolitik sınırların (Meksika-ABD) sorgulanması.	Sınırların yapaylığını “Overview Effect” ile ifşa eden gezegensel bir gözlemci aktör.
The Sylphs	İspanyolca-İngilizce çeviri asimetrisi ve büyük veri kümeleri (Large Datasets).	Dilin görsel bir nesneye dönüşümü ve çevirinin imkânsızlığı.	Veri setlerindeki kültürel önyargıları (bias) açığa çıkaran eleştirel bir medya aracı.

Eser Adı	Ön-ikonografik İnceleme (Teknik Altyapı)	İkonografik Analiz (Tematik Odak)	İkonolojik Analiz (YZ'nin Rolü ve Derin Anlam)
Deutsch / Nicht Deutsch	Yüz tanıma, davranışsal sınıflandırma modelleri ve etkileşimli istasyonlar.	Ulusal kimlik, vatandaşlık testleri ve simüle edilmiş doğallaştırma süreçleri.	Teknolojik otoriteyi ve algoritmik dışlama mekanizmalarını eleştiren “kusurlu yargıç”.
Words Beyond Words	İnce ayarlı LLM (Büyük Dil Modeli), özel veri seti ve meta-poetik kaynak kodlar.	Yazar ve algoritma arasındaki diyalog; sonsuz yenilenebilir dijital şiir.	İnsan-makine ortaklığında yaratıcı öznelliği dönüştüren otonom bir “yazar”.
Self-contained	İteratif çapraz döllenme algoritmaları, sinir ağları ve sentetik DNA kodlama.	Biyolojik mutasyon ile dijital veri sıkıştırma süreçleri arasındaki paralellik.	Yapay ve biyolojik sistemlerin eşzamanlı evrimini temsil eden hibrit tasarım ortağı.

Gold Award (Altın Ödülü) kategorisinde ödüle layık görülen “Cumulus”, doğanın öngörülemez döngüsünü ve siyasetin yapay sınırlarını karşı karşıya getiren YZ tabanlı bir medya yerleştirmesidir (Resim 4). Eser, Erwin Panofsky’nin analiz basamakları doğrultusunda şu şekilde incelenmiştir:

Resim 4. 2025 yılı The Lumen Prize Ödülleri Kapsamında Gold Award (Altın Ödüle) Layık Görülen Eser “Cumulus”

İkonografik Analiz (Tematik Çözümleme)

Eser, jeopolitik sınır hattını insan merkezli bir perspektif yerine, atmosferik oluşumları (bulutları) esas alan bir yaklaşımla izleyen bir “izleme istasyonu” olarak kurgulanmıştır. Sanatçıların beyanına göre çalışma; toplumsal korkuların, kitlesel sınır dışı edilmelerin ve milliyetçiliğin yükseldiği bir dönemde, gökyüzündeki bulutların nehirler, çöller ve duvarlar üzerinden sınırsızca geçişine odaklanmaktadır. Burada bulutlar, siyasi sınırların katılığına aksine doğanın mutlak akışkanlığını temsil eden temel bir görsel imgedir. YZ, bu aşamada sınır hattını geçen “insan olmayan” varlıkları (bulut göçlerini) tespit ederek politik duvarların fiziksel anlamsızlığını tematik bir vurguya dönüştürmektedir.

İkonografik Analiz (Tematik Çözümleme)

Eser, jeopolitik sınır hattını insanlara odaklanan bir bakış yerine, atmosferik oluşumları (bulutları) esas alan bir “izleme istasyonu” olarak kurgulanmıştır. Sanatçıların beyanına göre çalışma; toplumsal korkuların, kitlesel sınır dışı edilmelerin ve milliyetçiliğin yükseldiği bir dönemde, gökyüzündeki bulutların nehirler, çöller ve duvarlar üzerinden sınırsızca geçişine odaklanmaktadır. Burada bulutlar, siyasi sınırların katılığına aksine doğanın mutlak akışkanlığını temsil eden temel bir görsel imgedir. YZ, bu aşamada sınır hattını geçen “insan olmayan” varlıkları (bulut göçlerini) tespit ederek politik duvarların fiziksel anlamsızlığını tematik bir vurguya dönüştürmektedir.

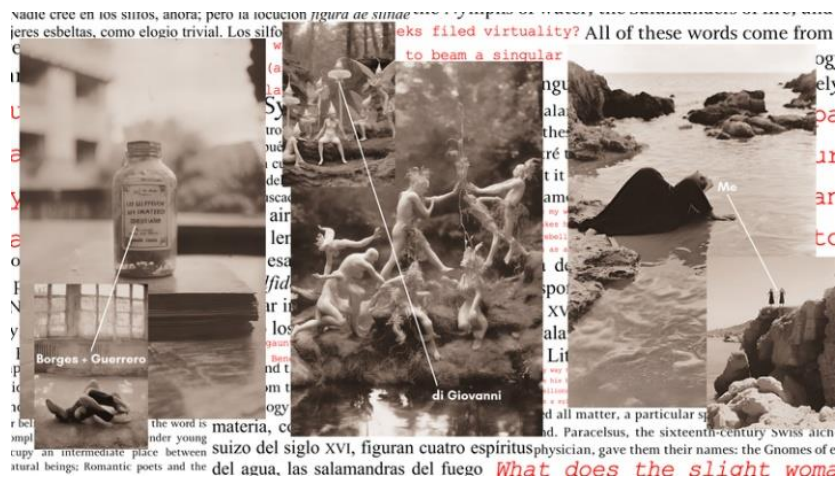
İkonolojik Analiz (Yorumlayıcı Sentez)

Eserin derin anlam katmanı, “Overview Effect” (Bakış Açısı Etkisi) kavramı üzerinden şekillenmektedir. Astronotların uzaydan Dünya’ya bakarken yaşadığı bu bilişsel farkındalık, Cumulus aracılığıyla izleyiciye yeryüzünde sunulmaktadır. YZ burada bir veri işleme aracı olmanın ötesinde, izleyiciyi sınırları hem görmeye hem de “görmemeye” davet eden kavramsal bir araç olarak konumlanmaktadır. Analiz sonucunda eserin, sınırların aslında insan yapımı, keyfi ve yukarıdan bakıldığında görünmez olduğunu; ancak aşağıda yaşamları derinden etkileyen katı birer kurgu olduğunu ortaya koyduğu söylenebilir. Doğanın akışkanlığı ile siyasetin sabitliği arasındaki bu kontrast, yapay zekânın sunduğu “gezegen perspektifi” ile metodolojik olarak somutlaşmaktadır.

Still Image Award (Durağan Görüntü Ödülü) kategorisinde ödüle layık görülen “The Sylphs”, sanatçının “Being Borges” adlı serisinin bir parçasıdır. Eser, dilin görselleşme sürecini ve YZ önyargılarını Panofsky’nin analiz basamakları doğrultusunda şu şekilde çözümlenmiştir:

Ön-ikonografik İnceleme (Teknik ve Biçimsel Analiz)

Teknik açıdan eser, yapay zekânın metinsel girdileri (prompt) yüksek çözünürlüklü durağan görsellere dönüştürme kapasitesine dayanmaktadır (Resim 5). Caballero, teknik süreçte eserin orijinal metnini (İspanyolca), Norman Thomas di Giovanni tarafından yapılan mevcut akademik çevirisini (İngilizce) ve kendi özgün yorumunu YZ sistemine girdi olarak aktarmıştır. Görsel yapı, üretilen imgelerin onları oluşturan kelimelerle yan yana sunulduğu bir kolaj formundadır; bu durum dilin görsel bir “literal” (biçimsel) karşılığa dönüşme aşamasını betimsel olarak sergilemektedir.

Resim 5. 2025 yılı Lumen Prize Still Image Award (Durağan Görüntü Ödülü) Ödülüne Layık Görülen Eser “The Sylphs”

İkonografik Analiz (Tematik Çözümleme)

Eserin tematik zemini, Jorge Luis Borges ve Margarita Guerrero’nun “Book of Imaginary Beings” (İmgesel Varlıklar Kitabı) adlı yapıtı üzerine inşa edilmiştir. İkonografik düzeyde “çevirinin imkânsızlığı” teması işlenmektedir. Sanatçı, İspanyolca ve İngilizce metinlerin farklı gösterge sistemleri olması nedeniyle YZ tarafından aynı şekilde “okunamadığını” temalaştırır. Eser, dilin anlam aktaran bir araç olmanın ötesinde, disiplinlerarası bir sanat yapıtı ve görsel bir deneyim alanı olduğunu vurgulayarak geleneksel edebi çeviri anlayışına yeni bir form önerir.

İkonolojik Analiz (Yorumlayıcı Sentez)

Analizin en derin katmanında eser, gösteren ve gösterilen arasındaki gerilimi yapay zekâ dolayısıyla tartışmaya açar. İnsan verileriyle eğitilen ancak insan doğasına sahip olmayan yapay zekâ,

büyük veri kümelerine gömülü olan kültürel ve dilsel önyargıları saklayamayıp ifşa etmektedir. İkonolojik düzeyde yapay zekâ; kelime seçiminin hem tarihsel önemini hem de teknolojik sistemler karşısındaki beyhudeliğini ortaya koyan eleştirel bir aktör olarak konumlanır. Sonuç olarak eser, diller arasındaki kültürel asimetri ve çevrilemezlik olgusunun, makine öğrenimi süreçlerinde nasıl görsel bir kanıtla dönüştüğünü metodolojik olarak kanıtlamaktadır.

Experiential Award (Deneyimsel Sanat Ödülü) kategorisinde ödüle layık görülen “Deutsch / Nicht Deutsch”, ulusal kimlik ve vatandaşlık kavramlarını yapay zekâ merceğinden sorgulayan etkileşimli bir medya yerleştirmesidir (Resim 6). Eser, Panofsky’nin analiz basamakları doğrultusunda şu şekilde çözümlenmiştir:

Resim 6. 2025 yılı The Lumen Prize Moving Image Award (Hareketli Görüntü) ödülüne layık görülen eser “Deutsch” ya da “Nicht Deutsch.”

Ön-İkonografik İnceleme (Teknik ve Biçimsel Analiz)

Yerleştirme, katılımcıların etkileşime girdiği altı farklı interaktif istasyondan oluşmaktadır. Teknik altyapı; yüz tanıma, davranışsal analiz ve sınıflandırma yapan otonom yapay zekâ modellerine dayanmaktadır. Sürecin görsel çıktısı olarak, katılımcıların portreleri yapay zekâ tarafından dijital olarak yeniden yorumlanmakta ve dev ekranlarda “DEUTSCH” veya “NICHT DEUTSCH” etiketiyle, siyah-beyaz ve tipografik bir kesinlik içeren görsel bir dille sunulmaktadır.

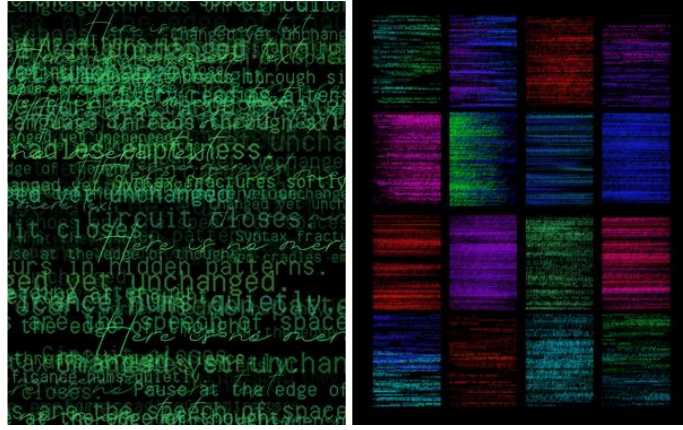
İkonografik Analiz (Tematik Çözümleme)

Eserin tematik odağı, Almanya’daki gerçek vatandaşlığa kabul (doğallaştırma) testleri ve sanatçıların bu süreçteki kişisel deneyimleridir. İkonografik düzeyde; katılımcıların bir sisteme uyum sağlama veya dışlanma süreci simüle edilmektedir. Süreç sonunda verilen imzalı sertifikalar, sistemin keyfi kararının somut birer belgesi olarak işlev görerek, bireyin aidiyet duygusunu ve sistemle olan ilişkisini temalaştırmaktadır.

İkonolojik Analiz (Yorumlayıcı Sentez)

Analizin en derin katmanında eser, yapay zekânın “tarafsızlık” iddiasını sarsarak, makine öğrenimi sistemlerine gömülü önyargıların ulusal kimlik inşasındaki rolünü tartışmaya açmaktadır. İkonolojik olarak yapay zekâ; ulusal kimlik gibi son derece politik ve subjektif bir alanda, otorite konumuna yerleştirilmiş “kusurlu bir yargıç” olarak konumlandırılmaktadır. Bu kamusal teşhir, kimliğin algoritmik olarak kategorize edilmesinin etik ve sosyopolitik sonuçlarını deşifre ederken, teknolojiyle güçlenen yeni dışlama ve sınıflandırma biçimlerine dair eleştirel bir müdahale sunmaktadır.

Literature and Poetry Award (Edebiyat ve Şiir Ödülü) kategorisinde ödüle layık görülen “Words Beyond Words”, dilin üretici yapay zekâ ile kurduğu etkileşimi araştıran deneysel bir edebi sanat eseridir (Resim 7). Eser, Panofsky’nin analiz basamakları doğrultusunda şu şekilde incelenmiştir:

Resim 7. 2025 yılı The Lumen Prize Literature and Poetry Award (Edebiyat ve Şiir Ödülü) ödülüne layık görülen eser
“Words Beyond Words”

Ön-ikonografik inceleme (Teknik ve Biçimsel Analiz)

Teknik altyapı; özel bir veri seti, ince ayarlanmış bir Büyük Dil Modeli (LLM) ve meta-poetik bir kaynak kodun birleşiminden oluşan katmanlı bir generatif dil sistemi üzerine inşa edilmiştir. Eser, tarayıcı arayüzünü bir performans mekânına dönüştürerek her sayfa yenilemesinde gerçek zamanlı ve otonom olarak yeni bir şiir üretir. Görsel dil; dinamik tipografi, değişken renk paletleri ve kinetik sayfa düzenlemeleriyle geleneksel şiir formunu dijital bir kodex estetiğine taşımaktadır.

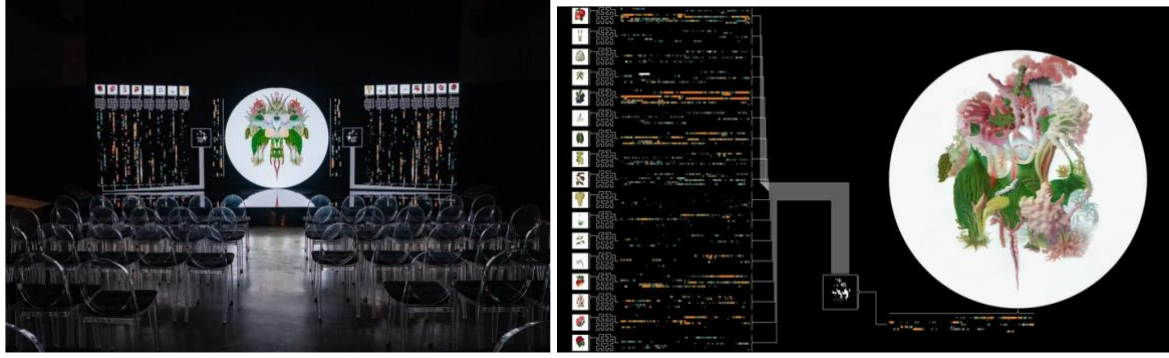
İkonografik Analiz (Tematik Çözümleme)

Eserin tematik odağı, yazar ve algoritma arasındaki evrilen diyalogu ifade eden “sonsuz yenilenebilir şiir” kavramıdır. İkonografik düzeyde; geleneksel şiir gelenekleri ve aydınlatılmış el yazması estetikleri, çağdaş yapay zekâ üretim teknikleriyle birleştirilmektedir. Sanatçı, bu eserde teknolojiyi dili destekleyen bir araç olmaktan çıkararak, metin ve teknolojinin daha önce “yazılamaz” kabul edilen transandantal bir dilsel ifade biçiminde birleşmesini temalaştırmaktadır.

İkonolojik Analiz (Yorumlayıcı Sentez)

Analizin en derin katmanında eser, “posthüman poetika” (insan sonrası şiir sanatı) kavramını somutlaştırarak insan-makine ortaklığının üretebileceği yeni yaratıcı öznellikleri sorgular. Yapay zekâ burada pasif bir hesaplama aracı olarak konumlanmaktan çıkarak, kendi “makine ilham perisine” danışan ve üretim gerçekleştiren otonom bir “yazar” konumuna taşınmıştır. İkonolojik olarak çalışma, mantık ve duygu, niyet ve sezgi arasındaki sınırların şiirsel bir düzlemde nasıl iç içe geçtiğini göstererek, yapay zekânın dilsel yaratıcılık üzerindeki dönüştürücü etkisine dair felsefi bir alan açmaktadır.

Nature and Climate Award (Doğa ve İklim Ödülü) kategorisinde ödüle layık görülen “Self-contained” serisi, biyolojik DNA kodlaması ile dijital veri süreçleri arasındaki yapısal paralellikleri araştıran hibrit bir medya sanat pratiğidir (Resim 8). Eser, Panofsky’nin analiz basamakları doğrultusunda şu şekilde incelenmiştir:

Resim 8. 2025 yılı The Lumen Prize Ödülleri Kapsamında Nature and Climate Award (doğa ve iklim ödülü) ödülüne layık görülen eser "Self-contained"

Ön-İkonografik İnceleme (Teknik ve Biçimsel Analiz)

Teknik düzeyde eser; veri kümelerindeki sıkıştırılmış görüntülerin hedef görsellere rastlantısal biçimde eklemlendiği iteratif bir “çapraz döllenme” algoritması kullanmaktadır. Görüntülerin yeniden oluşturulması sürecinde, renk ve ayrıntı kaybını gidermek için yapay sinir ağlarından faydalanılmaktadır. Serinin “Self-contained 009.x” başlıklı parçası, dijital verinin sentetik DNA’ya kodlanarak heykelsi bir kapsül içinde fizikselleştirilmesiyle görsel ve teknik bir döngüsellliği tamamlamaktadır.

İkonografik Analiz (Tematik Çözümleme)

Eserin tematik odağı, bilginin yinelenmeli süreçler boyunca nasıl mutasyona uğradığıdır. İkonografik olarak; biyolojik organizmaların genetik kodlama yoluyla kendilerini ifade etme biçimi, dijital dünyadaki görsel içeriklerin sürekli değişim, düzenleme ve bağlam değişikliği süreçleriyle eşleştirilmektedir. Bu süreç, yabancı genetik materyalin mevcut yapılar aşılandığı bitkisel greftleme (aşılama) yöntemine benzer bir tematik işleyiş sergilemekte; dijital genomun evrimsel gelişimini simüle etmektedir.

İkonolojik Analiz (Yorumlayıcı Sentez)

Analizin en derin katmanında eser, biyolojik ve dijital sistemlerin paylaştığı “eşzamanlı evrim” olgusunu tartışmaya açar. Yapay zekâ ve algoritma burada, doğal sistemlerdeki hata düzeltme mekanizmalarını sorgulayan evrimsel bir tasarım ortağı olarak konumlanmaktadır. İkonolojik düzeyde çalışma; sanatsal ifadenin hem dijital hem de organik düzlemde eşzamanlı olarak var olabileceğini göstererek, yapay ve doğal olanın kesişiminde ortaya çıkan post-dijital ontolojiyi ve hibrit estetik olanakları temsil etmektedir.

Lumen Prize 2025 seçkisinde yer alan ve yukarıda Panofsky’nin üç aşamalı modeliyle çözümlenen beş temel eser; yapay zekânın güncel sanat pratiğindeki rolünün basit bir araç kullanımının ötesine geçtiğini kanıtlamaktadır. İncelenen örnekler; teknik altyapı (ön-ikonografik), kavramsal tema (ikonografik) ve derin anlamsal öz (ikonolojik) katmanlarında tutarlı bir evrim sergilemektedir. Bulgular, yapay zekânın sınır politikalarından dilsel önyargılara, ulusal kimlikten biyolojik mutasyona kadar geniş bir sosyopolitik ve epistemolojik yelpazede eleştirel bir aktör olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Bu analitik çerçeve, tartışma bölümünde ele alınacak olan “yaratıcı öznelliğin dönüşümü” ve “algoritmik otorite” temaları için somut bir metodolojik zemin oluşturmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma kapsamında incelenen beş eser, Lumen Prize 2025 seçkisinin yapay zekâ temelli sanatsal üretimlere yaklaşımını Panofsky'nin üç aşamalı çözümleme modeliyle çok boyutlu bir biçimde ortaya koymuştur. Bulgular, yapay zekânın güncel sanat pratiklerinde salt teknik bir üretim mekanizması olmadığını; aksine kavramsal çerçeveyi ve estetik yapıyı şekillendiren bir “epistemolojik aktör” hâline geldiğini kanıtlamaktadır.

Eserlerin teknik altyapıları (ön-ikonografik katman) değerlendirildiğinde; yapay zekânın *Cumulus* ve *Deutsch / Nicht Deutsch* örneklerinde veriyi politik bir süzgeçten geçiren bir denetleyici, *Words Beyond Words* örneğinde ise otonom bir yazar olarak konumlandığı görülmektedir. Bu durum, Manovich'in (2018, s. 13) yapay zekâ estetiğinin görsel boyutun ötesinde, veriyi kültürel bir forma dönüştürme kapasitesiyle ilgili olduğu teziyle doğrudan örtüşmektedir. Analiz edilen çalışmalar, yapay zekânın sanatçı elinde bir fırçadan ziyade, veriyi anlamlandıran bir karar verme mekanizması olarak işlev gördüğünü doğrulamaktadır.

Araştırmanın en dikkat çekici bulgusu, yapay zekâ kullanımının sanat üretiminde tetiklediği üç temel dönüşüm alanıdır:

Estetik ve Algısal Dönüşüm: *Cumulus* ve *Self-contained* eserlerinde görüldüğü üzere, makine görüşünün (machine vision) insan algısını aşan karmaşık örüntüleri sanatsal forma sokması, Manovich'e (2018, s. 21) göre “yabancı bir zekânın estetiği” olarak tanımlanabilecek yeni bir görsel dil üretmektedir. Bu estetik, veriyi sadece görselleştirmekle kalmayıp, onu ekolojik ve biyolojik süreçlerin bir parçası olarak yeniden kurgulamaktadır.

Tematik ve Politik Dönüşüm: *The Sylphs* ve *Deutsch / Nicht Deutsch* eserlerinde ikonolojik düzeyde saptanan algoritmik önyargı ve kültürel temsil sorunları, Crawford'ın (2021, s. 8) yapay zekânın tarafsız bir hesaplama aracı olmanın ötesinde, politik bir kayıt sistemi olarak işlediği yönündeki görüşü ampirik olarak desteklemektedir. Sanatçılar, yapay zekâyı bu önyargıları gizlemek amacıyla kullanmak yerine, çağın epistemolojik krizlerini görünür kılan bir eleştirel büyüteç olarak değerlendirmektedir.

Yaratıcı Öznellik Dönüşümü: Özellikle *Words Beyond Words* eserinde somutlaşan otonom yazar imgesi, Miller'ın (2019, s. 286) yaratıcılığın makine ile genişletilmesi kavramını bir adım öteye taşımaktadır. Sanatçı–teknoloji ilişkisi, hiyerarşik bir araç-gereç düzeninden uzaklaşarak karşılıklı etkileşim üzerine kurulu bir ortak-yaratıcılık modeline evrilmiştir.

Lumen Prize 2025 seçkisi, yapay zekânın sanat alanındaki varlığının salt teknolojik bir yenilikten ziyade, kuramsal bir derinleşme olduğunu göstermektedir. İncelenen eserler, yapay zekâ destekli sanatın yalnızca estetik bir haz nesnesi üretmediğini; aynı zamanda sınır politikaları, dilsel asimetrier ve kimlik inşası gibi kritik alanlarda güçlü bir düşünsel zemin oluşturduğunu kanıtlamaktadır. Bu dönüşüm, sanatçının rolünü form üreticisinden, sistem tasarımcısı ve etik eleştirmen konumuna taşımaktadır.

Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında; uluslararası sanat kurumlarının yapay zekâ eserlerini değerlendirirken teknik başarının ötesinde algoritmik şeffaflık ve etik kavramsallaştırma kriterlerini merkeze alması önerilmektedir. Ulusal düzeyde ise, Türkiye'deki sanat eğitimi müfredatına yapay zekânın teknik kullanımının ötesinde, “Veri Etiği” ve “Algoritmik Estetik” gibi kuramsal derslerin entegre edilmesi, yerel sanatçıların küresel ekosisteme kavramsal açıdan güçlü biçimde eklemlenmesi

açısından kritiktir. Gelecek araştırmalarda, yapay zekâ sanatının “yaratıcı mülkiyet” ve “telif” boyutlarının farklı ödül mekanizmaları üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Braun, V., ve Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Broad, T., Berns, S., Colton, S., ve Grierson, M. (2021). Active Divergence with Generative Deep Learning - A Survey and Taxonomy. *arXiv preprint arXiv:2107.05599v1*.
- Cetinic, E. (2021a). Iconographic Image Captioning for Artworks. *arXiv preprint arXiv:2102.03942v1*.
- Cetinic, E. (2021b). Towards Generating and Evaluating Iconographic Image Captions of Artworks. *Journal of Imaging*, 7(8), 123. <https://doi.org/10.3390/jimaging7080123>
- Chamberlain, L. (2012). Lumen Prize 2012 Celebrates Digital Art. <https://www.bbc.co.uk/webarchive/https%3A%2F%2Fwww.bbc.co.uk%2Fblogs%2Fwales%2Fentries%2F3d0102b0-cd62-31ce-80a7-8f078b76fd20>
- Crawford, K. (2021). *Atlas of AI: Power, politics, and the planetary costs of artificial intelligence*. Yale University Press.
- Demirel İnal, E. A., ve Tarlakazan, E. (2024). Ambalaj Tasarımında Yapay Zekâ Kullanımı. *Bitlis Eren Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 372-386.
- Lakshmi, L., Kalyani, A. N., Madhuri, D. K., Potluri, S., Pandey, G. S., Ali, S., Khan, M. I., Awwad, F. A., ve Ismail, E. A. A. (2023). Performance Analysis of Cycle GAN in Photo to Portrait Transfiguration Using Deep Learning Optimizers. *IEEE Access*, 11, 133575-133588.
- Liu, L., Dehmamy, N., Chown, J., Giles, C. L., ve Wang, D. (2021). Understanding the onset of hot streaks across artistic, cultural, and scientific careers. *Nature Communications*, 12, 5392. <https://doi.org/10.1038/s41467-021-25477-8>
- Manovich, L. (2018). *AI aesthetics*. Strelka Press.
- Marella, V. C., Erukude, S. T., ve Veluru, S. R. (2025). The impact of artificial intelligence on traditional art forms: A disruption or enhancement? *International Journal of Computer Science and Engineering*, 16(3), 12-25.
- Mengi, V. D. (2025). Kantçı estetikle yapay zeka sanatının değerlendirilmesi. *ARTS*, 15, 167-183. <https://doi.org/10.46372/arts.1714896>
- Miller, A. I. (2019). *The artist in the machine: The world of AI-powered creativity*. MIT Press.
- Notaro, A. (2020). State of the Art: A.I. through the (artificial) artist's eye. *EVA 2020 (Electronic Visualisation and the Arts)*, 322-328.
- Panofsky, E. (2012). *Görsel Sanatlarda Anlam* (A. Cemal, Çev.). 6:45 Yayınları.
- Peng, X., ve Chen, C. (2024). Smart Painting Exhibitions: Utilizing Internet of Things Technology Creating Interactive Art Spaces. *EAI Endorsed Transactions on Scalable Information Systems*, 11(5), e4. <https://doi.org/10.4108/eetsis.5375>

- Ran, Y. (2023). GAN and art: Facilitation of artistic production and expression based on artificial intelligence. *Proceedings of the 5th International Conference on Computing and Data Science*, 185-190. DOI: 10.54254/2755-2721/16/20230887
- Salman, C. (2025). Yapay zekâ ve sanat: Felsefi perspektifler ve eleştiriler. *International Journal of Troy Art and Design*, 5(10), 89–98.
- The Lumen Prize. (2025). Lumen Prize The Liminal Raporu. <https://lumenprize.org/the-liminal-review>
- Ufer, N., Lang, S., ve Ommer, B. (2021). Object Retrieval and Localization in Large Art Collections using Deep Multi-Style Feature Fusion and Iterative Voting. *arXiv preprint arXiv:2107.06935v1*.
- van Hees, J., Grootswagers, T., Quek, G. L., ve Varlet, M. (2025). Human perception of art in the age of artificial intelligence. *Frontiers in Psychology*, 15, 1497469. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1497469>
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Design and methods* (5th ed.). Sage Publications.
- Zhou, E., ve Lee, D. (2024). Generative artificial intelligence, human creativity, and art. *PNAS Nexus*, 3(3), pgae052. <https://doi.org/10.1093/pnasnexus/pgae052>

Görsel Kaynakça

- Resim 1: Cohen, H. (1994). The Further Exploits of AARON, Painter. *Stanford Humanities Review*, 4(2). <https://www.kurzweilcyberart.com/aaron/pdf/furtherexploits.pdf>
- Resim 2: Goodfellow, I. J., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., Courville, A., ve Bengio, Y. (2014). *Generative adversarial nets*. In *Advances in Neural Information Processing Systems* (pp. 2672–2680). <https://papers.nips.cc/paper/2014/hash/5ca3e9b122f61f8f06494c97b1afccf3-Abstract.html>
- Resim 3: Lumen Prize. (t.y.). Winners archive . <https://lumenprize.org/winners-archive>
- Resim 4: Lumen Prize. (2025). 2025 winners. “Cumulus”. <https://lumenprize.org/2025-winners>
- Resim 5: Lumen Prize. (2025). 2025 winners. “The Sylphs”. <https://lumenprize.org/2025-winners>
- Resim 6: Lumen Prize. (2025). 2025 winners. “DEUTSCH” “NIGHT DEUTSCH”. <https://lumenprize.org/2025-winners>
- Resim 7: Lumen Prize. (2025). 2025 winners. “Words Beyond Words”. <https://lumenprize.org/2025-winners>
- Resim 8: Lumen Prize. (2025). 2025 winners. “Self-contained”. <https://lumenprize.org/2025-winners>

** Önerilen Atıf

- İnan, R. ve Tarlakazan, B. E. (2026). Yapay Zekânın Sanat Pratiklerini Yeniden Şekillendirmesi: The Lumen Prize 2025 Yapay Zekâ Örnekleri. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), 47-63. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18748511>

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci Yazar %50, İkinci Yazar %50 oranında katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.